

a papszentelés fennebb ismertetett módon való megrövidítését, minthogy ezzel a felszentelés jelentőségéből semmit sem veszít, de a tanácskozásra több idő marad. A zsinat most egyértelműen beleegyezett, hogy a felszentelés az ajánlott módon történjék. Az 1915. évi főtanács jegyzőkönyve részletesen teírja a felszentelés lefolyását. (A részletes leírást l. még Dr. Tóth Gy.: Az unitárius egyház szervezete 96—99. l.)

20. FEJEZET,

Összeomlás után.

(Ideiglenes nagybizottság, missziói bizottság, felügyelő-gondnoki és esperesi értekezletek.)

Az 1918. évi összeomlás s ezzel az erdélyi magyarság sorsának hirtelen változása rettenetes pörölycsapás súlyával nehezedett minden magyar emberre. Az első időkben elállott a lélekzetünk, elernyedtek izmaink s irányvesztetten és szárnyaszegetten, csüggedt madárként vonszoltuk életünket s öröltük napjainkat, egyiket a másik után. Szemeink előtt elsötétült a világ s elröppent arcunkról a mosolygás. Leomlottak eddigi bálványaink s elvesztettük lelkünk iránytűjét, életünk célgondolatát. De ez a hüdött, elernyedtt állapot nem sokáig tartott. A vezetők hamar észrevették, hogy nekik most a mentés, az egyházi mellett a nemzeti élet fenntartása és a faji öntudat életrekeltése és erősítése a feladatuk. S mihelyt ez a belátás tisztán kialakult tudatukban, azonnal megkezdődött egy cél-tudatos, erős lendületű szervező munka, amely kiterjedt az egyház életének gazdasági, pénzügyi, nevelésügyi és hitéleti területeire s nem utolsó sorban az irodalmi életre is. A történelmi csapás a vezetők lelkében a nemzeti értékek megmentése érdekében különböző gondolatokat és reformeszméket termelt.

1918 dec. végén az E. K. T. dr. Költő Gábor indítványára kimondotta, hogy szükségesnek tartja egy általános egyházi munkaprogram kidolgozását, amely az egyház kormányzó-hatóságainak zsinormértékül szolgáljon. E munkaprogram terjedjen ki szervezeti, gazdasági kérdésekre s a hitélet terén kifejtendő intenzív munkásság irányelveinek a megállapítására. E program előkészítésére a püspök elnöklete alatt *egy 65 tagú ideiglenes nagybizottságot* küldött ki. Az indítvány körvonalazta a teendőket is. A program alapja: a képviseleti rendszeren felépülő egyházi főtanács. Feladatok: az Unitárius Irodalmi Társaság megalkotása, munkája, pályatétélei; a papképzés reformja, a papi állás rendezése, a gyakorlati lelkészet

feladatai a kor hitéleti és szociális követelményeire való tekintettel és a tanárképzés.

A nagybizottság, a távolság és a zavaros és nyugtalanító körülmények miatt, későre volt összehívható. A különböző javaslatok és indítványok csak úgy röpködtek a levegőben s már hallani lehetett, hogy az összehívás szándékosan késik. A tanácskozások folyamán aztán a különböző vélemények közeledtek egymáshoz, az ellentétek tompultak. A tárgyalt kérdéseket az E. K. T. kiküldte a köröknek hozzászólás végett. Az E. K. T. az 1923. évi főtanácsra terjesztette elé a nagybizottság által tárgyalt kérdéseket 18 pontban (jkv. 51—57. l.): 1. az egyházközségi szervezet, 2. egyházköri szervezet, 3. egyetemes egyházi adó, 4. egyházkörök új beosztása, 5. esperesi vizsgálat, 6. püspöki vizsgálat, 7. missziói ügy, 8. szórványok ügye, 9. kör- és segédlelkészség, 10. teológiai akadémia szervezete és a lelkészképzés reformja, 11. felekezeti népoktatás, 12. felekezeti középoktatás, 13. költségvetési törvény előkészítése, 14. számvevőség szervezése. 15. hívek fegyelmezése, 16. énekeskönyv, 17. unitárius nyomda, 18. egyetemi és más életpályákon levő tanulók elhelyezkedése. A főtanácsbi bizottság megvizsgálván az E. K. T. ez előterjesztését, abban foglalta össze véleményét, hogy óhajtandónak tartja az ilyen értekezletek tartását, hogy a nézetek tisztuljanak s az egyházi közszellem éltetőbb legyen. A főtanács pedig megbízta az E. K. T.-ot, hogy az indítványokat dolgozza ki s vegye gyakorlatba, amennyiben szükségesnek és kívánatosnak tartja.

És ilyen vezetőgondolatok irányítása mellett megkezdődött a munka.

Már az 1920. évi főtanácsra jelentette az E. K. T., hogy míg az esperesi vizsgálószék eljárása s a kanonikus kérdések revideálása megtörténhetik, kiegészítette a kanonikus kérdéseket a mai idők követelte kérdésekkel. Meghatározta az egyházi törvények sorozatos kiadását. Felmerült *egy állandó irodalmi bizottság* szervezésének kérdése, — a többi egyházi adminisztrációs bizottságok hasonlóságára! — ami az Irodalmi Társaság körébe utaltatott. Hivatalos lapként 1919 okt.-ében megindult az *Unitárius Közlöny*, melyben a püspök körleveleket intéz a hívekhez. A püspök elnöklete alatt bizottság foglalkozott vallási kézikönyveinkben érezhető hiánnyal, s Ürmösi József unitárius egyháztörténelmét az 5. elemi osztály részére tankönyvül elfogadta. Ugyane bizottság megbízta dr. Borbély Istvánt a magyar unitárius dogmatörténet megírásával. Igen intenzív szervezőmunka indult meg az iskolák megmentése és újak állítása iránt. 1919/20-ban visszaállították Tordán a gimnáziumot főgimnáziummá fejlesztve s polgárral kibővítve. Felállítottak Székelyudvarhelyt egy polgári fiúiskolát, mely azonban az új felekezeti közti tanterv következtében 1921/22-ben megszűnt. A többi

magyar felekezetekkel együtt átvették a kolozsvári kereskedelmi akadémiát és felső kereskedelmi iskolát, melyet az államtitkárság nemsokára lefoglalt. Fenntartottak közösen egy felekezetközi tanító- és tanítónőképző intézetet Kolozsvárt. Kezdeményező lépések tétettek egy Keresztúron felállítandó *gazdasági iskola* érdekében, de egyelőre dugába dőlt a terv, miként a tordai *Székely hadiárva iparos otthon* létesítése is. Megalakított — egyelőre a kollégium épületében — a *leányotthon*. Az internátus megnyitott ipari pályára lépő érettségizett, majd más ifjaknak is.

Dr. Zsakó István egyházi tanácsos indítványára a régi Románia területén élő unitárius hívek gondozása céljából felhívták a lelkészeket, hogy állítsák össze azok névsorát, akik egyházközségükből az utolsó öt évtized alatt a régi Románia területére költöztek s igyekezzenek megtudni tartózkodási helyüket. Az énekeskönyv dogmai és költői szempontból való felülvizsgálására és kiadására bizottság küldetett ki, amely az anyagot összegyűjtötte s az egységes énekeskönyv nemsokára megjelent, valamint a Káté is (átdolgozva) 3000 példányban. E lelkes és lendületes szervező munka láttára némelyek „unitárius megújulásról” és reneszanszról beszélnek, melynek jelenségeit látják a vezetőség sok intézkedésében. Kovács Lajos brassói lelkész (Unitárius Közlöny, 1919. 31—33.) „unitárius megújulás”-ról cikkezik s a megújított unitarizmus szive dobogását érzi abban, hogy a Közlöny megindult, a főpap leveleket küld híveihez, a reformok megindulnak, a dogmatörténelem megírására megbízást adtak Borbélynak s az angol és amerikai hittestvérek régi barátságukat felajánlják. Ferenczy Géza (Helyzetünk. U. K., 1920. jan.—febr. sz.) is úgy érzi, „mintha egy reneszánsz küszöbén állnánk, mintha egy általános megújulás folyamata lenne megindulóban”. Egy évvel később (Az új év. U. K., 1921. 2—4.) az Irodalmi Társaság életrekeltése után megállapítja: annyi tehetséget és értéket emelt máris felszínre, hogy úgy érezzük, „mintha a magyar unitárius értéktermelés reneszánsza derengene”.

Ez évek egyik jellemző kórtörténeti jelensége, miként majdnem az egész világon, úgy nálunk is, az *ifjúság előretörése*. Benczédi Pál (Falusi ifjúsági egyesületek. U. K. 1920. 76.) arra hívja fel a figyelmet, hogy alakítsuk meg az *ifjúsági egyesületeket* az egyházi szervezetbe bekapcsolva, melyeket aztán az egyházközségi vezetőség ellenőrizne, de olyan munkakörrel, amely meghaladná a tisztán vallási vonatkozású tárgyak tanítását. Ferenczy Géza (Egy őszinte szó. U. K. 1920. 141—143.) nyugtalanító jelenségekre mutat rá. Egyes egyházközségek ifjabb erői szervezkednek, kidobják a községi tisztségekből az öregebbeket, másutt a presbiterium megalkotásánál mellőzik azt az idejét túlélt gyakorlatot, hogy az csak

öregekből álljon. Aztán mérlegelik és bírálják a belső emberek munkájának értékét s keresik a felemelt fizetés és a munka értéke közötti arányt. Mindez mutatja — vonja le a következtetést, hogy „bizonyos megújulás van folyamatban“, de azt is, hogy „nincs meg a belső emberek és hívek közötti teljes érzelmi közösség“. Az ifjúságnak ez a megmozdulása a háború után világjelenség. 1923 jan. 14-e minden amerikai unitárius templomban az *ifjúság vasárnapja* volt (K. M. 1923. 56.). A fiatalság vallásos egyesületekbe szerveződött, melyeknek célja: az ifjúságot az egyház életében ilyen módon aktív szerephez juttatni, bennök a vallásos érzést erősíteni, az egyházhoz való ragaszkodást fejleszteni. Ezek az egyesületek az ifjúsági konferenciákon közös egységes programot alkotnak az ifjúság vallásos érzületének mélyítése céljából, tevékeny részt vesznek a vasárnapi iskola munkájában, az egyetemi hallgatókat egy táborba toborozzák, a templomlátogatást elevenebbé teszik, a vallásos érzületet kifejezésre juttatják a mindennapi életben is, az unitárius világnézetet ismertetik és propagálják az ifjúság körében, szóval gazdagítani és mélyíteni igyekeznek az ifjúság vallásos életét. Kiss Elek (K. M. 1924. 94—96.) a külföldön elterjedőben levő ifjúsági mozgalmaknak arra a céljára mutat rá, hogy a békét, az emberies érzést és cselekvést akarják megteremteni és a *belmisszióra*, ami a híveknek a hivatásos életre való előkészítése.

Az ideiglenes nagybizottság tárgyalásain szóba került, hogy *missziói bizottság* és *misszió-alap* létesítendő. Amannak helyi- és vándorszervei lennének. A vándor-misszionárius akkor és odamegy, ahová s mikor megbízást kap. A köri misszionáriusok félévenként összegyülnének. A főtanácsok alkalmával missziói közgyűlés tartatnék. Ennek elnöke a püspök, tagjai a főtanács és köri közgyűlések által választott tagok. Hatáskörébe tartoznák: a kül- és belmissziót érdeklő minden fontosabb kérdés. Cél: erős unitárius öntudatot és közszellemet ébreszteni, aminek eszköze a *belmisszió*. Ebből a célból történt a szórványokban élő híveink összeírása, ezek részére útmutató könyvecske készítése, egyházi énekkarok szervezése, új énekeskönyv kiadása, hit- és erkölcsstan írására pályázat hirdetés, a templombajárás sürgetése, az ifjúságnak iskolán kívüli nevelése, ifjúsági egyesületek szervezése. Az előkészítő tárgyalások után az 1924. évi főtanács megalkotta a *missziói bizottságot*, illetőleg kibővítette, úgy hogy minden kör egy tagot delegál a bizottságba, kimondta, hogy üléseit rendszerint az E. K. T. üléseivel kapcsolatosan tartja. Ez a főtanács a szabályzat kidolgozását is elrendelte, de a munka még ennek elvégzése előtt megkezdődött. Az 1924. évi nov. 8. lelkészköri közgyűlés a belmisszió ügyének beható tanulmányozására bizottságot küldött ki. Kiss Elek és Varga Béla bejárták a háromszéki, felsőfehéri és ma-

rosi köröket s híveinkkel való közvetlen érintkezéssel lelkes belmissziós munkát végeztek.

A programkészítés, a teendők feltárásának ez időkből a másik szerve volt az *esperesi és felügyelő-gondnoki értekezletek*. Ez értekezletek gondolatával először 1917-ben találkozunk. Ez évi főtanács szükségesnek mondotta, hogy „a segélyezések körüli eljárás célszerűsége s más közérdekű ügyek megbeszélése végett” az *esperesek és köri felügyelő-gondnokok tartsanak közös értekezletet*. Az E. K. T. javaslat készítésére útasított. Azután Kovács Lajos egy lelkeszköri felolvasásában foglalkozott a kérdéssel. Ferenczy Géza¹⁸² szerint évenként kétszer lenne tartandó a püspök és főgondnokok részvételével, hol kölcsönösen megismernék a körök helyzetét, megtárgyalnák a felvetődő újabb gondolatokat és kívánalmakat, kijelölnék a teendőket. A leszűrt eredményeket kivinnék a körökbe s ott lelkeszi értekezletek és közgyűlések útján elterjesztenék. Az első ilyen értekezlet 1925. okt. 7-én tartatott meg. Az értekezleten jelen volt a püspök is s kifejezte, hogy jelentős eredményeket vár működésüktől.¹⁸³ Az értekezleten az egyházi élet legkülönbözőbb kérdéseit beszéltek meg. Ilyenek: a tisztviselők és hívek közötti gyakori ellentét, az önfegyelmelés fogyatékos-sága, a fegyelmi eljárás lassúsága, amit a törvény módosításával gyorsítani kellene. Javasolták, hogy a papnövédek önálló állás elfoglalása előtt képzettebb lelkeszeink mellett egy gyakorlati évet töltsenek. Köri közigazgatási kérdésekben az esperes a felügyelő gondnok véleményét kérje ki. A cura pastoralis rendszabályban dolgoztassék ki s e célból eklézsiáink szokás-joga gyűjtessék egybe. Az egyházi adó beszédése és az alkohol-fogyasztás korlátozása céljából javaslatokat terjesztettek elé. Minden kör köteleztetett, hogy egy reményekre jogosító gyermeket válasszon ki s ennek költségeit fedezze, hogy az első ilyen „*köri gyermekek*” már 1926 őszén megkezdhessék a tanulást. Az 1926. évi főtanácsnak (szept. 19—22.) sok anyagot szolgáltattak az értekezlet előterjesztései, melyek általános érdeklődést keltettek. De voltak többen, akik bizonyos féltékenységgel itélték meg a világi elem e megmozdulását. Voltak, akik a világi elem elhatalmasodásától féltek, sőt akadott olyan is, aki diktátorságot emlegetett s a tárgyalások rendjén az egyházi és világi elem néha élesen szembekerült egymással. Kifogásolták, hogy az esperesek nem hivattak meg. Szenvedélyes felszólalások voltak a belső emberek közérdekből való áthelyezésének kérdésénél, melyet a papság maga ellen irányulónak mondott. A kérdést levették napirendről s a jövő évi

¹⁸² Az új év. U. K., 1921. 2.

¹⁸³ Feza: Köri és iskolai felügyelő-gondnoki értekezletek. K. M., 1926.

főtanács tárgysorozatára hagyták. A fegyelmileg palástvesztésre ítelt pappal szemben a kegyelmi jogot nem kívánta gyakorolni a főtanács s a javaslatot elvetette. Elfogadta a lelkészjelöltek ötödik „gyakorlati évét”. A főtanácsi bizottság különös elismeréssel adózik az értekezlet eddigi munkájáért s a főtanács is örömmel vette a köri gyermekekre vonatkozó megállapodást, „melynek gyakorlati megvalósításától a népünkkel való szellemi és erkölcsi kapcsolat megerősödését várja”.

A következő értekezlet 1927 febr. 9-én volt. Erre az espresek is meghivattak, de csak egy jelent meg. Az elnöklő főgondnok megnyitójában tiltakozott az ellen, hogy az értekezlet papellenes volna és nem helyeselheti, hogy a lelkész kör az értekezletek tartása ellen foglalt állást. Egészségtelen jelenség, hogy mesterkélten ellentétek támasztatnak az egyházépítés munkásai között. És hangsúlyozza, hogy nem a támadás, hanem a javítás a cél. „A hívek és lelkész közötti gyakori egyenetlenségek, a sok áthelyezés és kicserélés, az egyházi adó fizetésének tömeges megtagadása, a házasságkötésnél a lelkészi szolgálat elmaradása, a törvénytelen születések szaporodása, különböző szekták jelentős hódítása, az üres templomok, mind azt kiabálják, hogy nem lehet megelégednünk a papi tevékenység eddigi mértékével.” Ezen az értekezleten megjelent a 8 „köri gyermek”, bemutatkoztak, a tagok kikérdezték, elbeszélgettek velük s megállapíthatták, hogy a kiválasztás jól sikerült, mert jó eredménnyel tanulnak. A megbeszélések egyik fontos tárgya volt: a hívek szervezése a szomszédsági szervezet elvei mellett, aztán egyházi hivatalos lap megindítása, a köri vizsgálat végzésének módozatai. A javaslatok felterjesztetnek az E. K. T.-hoz. Az értekezletek azóta szünetelnek.

21. FEJEZET.

Egyetemes egyházi adózás.

Ferencz József hosszú egyházi közéletének kezdete és vége az egyházi adó jelszava alatt folyt le. Csodálatosak az isteni gondviselésnek útjai, csodálatosan ismétlődnek az ő vezetésének eszközei. 1855—57-ben az egyház és intézményei megmentése céljából az egyetemes egyházi adó mentőhorgonyába kellett kapaszkodni. Ferencz József, mint fogékonylelkű ifjú ember tanúja volt az egyházvezetők fáradhatatlan és reményt nem vesztő küzdelmeinek, mellyel megpróbálták a kicsiny hajó kivezetését a halálos veszedelemből. Nemcsak tanúja volt, hanem egyik kiszemelt tényezője a mentés munkájának. S egy fáradhatatlan munkás hosszú élet alkonyán a gondviselés rendeléséből megint ott kellett állania a mentési munkálatok